Arkeologisk utredning

Tångeń S:1

Mollösunds socken
Orust kommun

Rapport 2000:36
Ingela Lundin

Arkeologisk utredning

Tångenen S:1

Mollösunds socken
Orust kommun

Ur allmänt kartmaterial
från lantmäteriet
medgivande 90.80.12.
Utdrag ur ek.karta 7099

Bohusläns museum 2000:36
Ingela Lundin

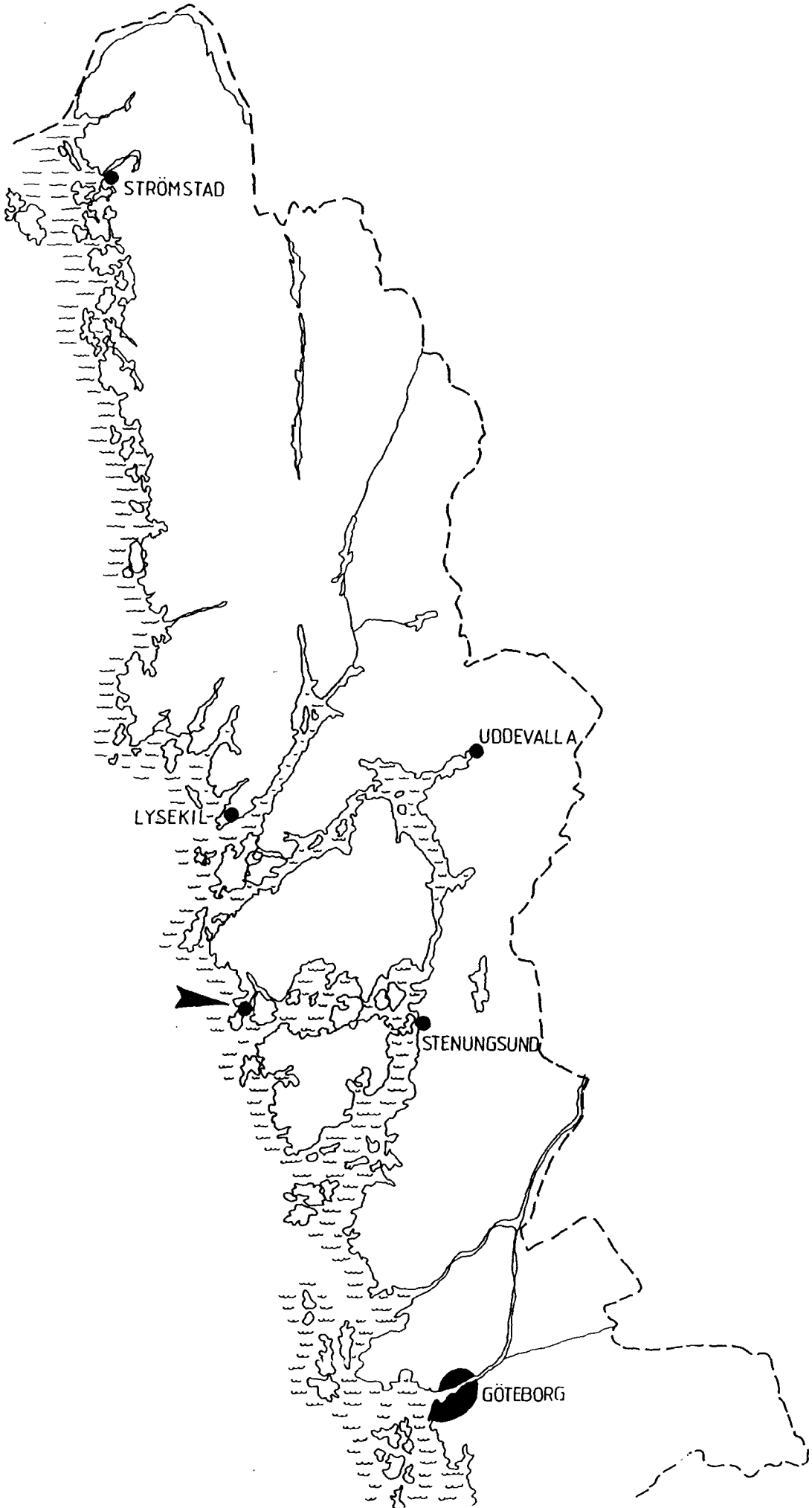
STRÖMSTAD
UDDEVALLA
LYSEKIL
STENUNGSUND
GÖTEBORG

Innehåll

Inledning

Landskapsbild och kulturmiljö

Utredningens genomförande

Resultat

Bedömning och åtgärdsförslag

Källförteckning

Administrativa uppgifter

Figur och bilagor

Inledning

Med anledning av att Ellös fastighets AB planerar att bebygga delar av fastigheten Tången S:1, Mollösund socken, Orust kommun med bostadshus utförde Bohusläns museum en arkeologisk utredning enligt länsstyrelsens beslut dnr 220-27214-2000.
Syftet med utredningen var att inom planlagt område klargöra om några hittills okända fornlämningar skulle komma att beröras av det planerade arbetsföretaget.
Arbetet utfördes av Ingela Lundin och Stig Swedberg samt Tomas Brandt från Bohusläns museum. Arbete utfördes under en dag i augusti månad 2000. Grävmaskin tillhandahölls av exploatören.

Landskapsbild och kulturmiljö

Det aktuella området är beläget nordost om samhället Mollösund på sydvästra Orust, in mot Tångesund och Lyrön. Det består till stor del av kala hällmarker som endast är beväxta med ljung och enstaka enbuskar.
I sandjordsfyllda svackor och skrevor förekommer en mer frodig växtlighet bestående av låga björk- och tallträdsbestånd samt lövträdssly. På många platser förekommer också blöt myrmark.

Ett hundratal meter söder och sydväst om detaljplaneområdet finns två platser med fornlämningar, Raä 3 och 4; bestående av förhistoriska gravar: tre rösen och en stensättning.

Den del av Nedre Tången som ingår i utredningsområdet har i historisk tid varit utmark. Fastigheten Tången omnämns för första gången 1528 och har sen 1600-1700-tal varit indelat i Övre -, Mellan- och Nedre Tången (Janzén A. 1940 s.7).
För invånarna i Mollösund blev livsvillkoren kraftigt försämrade under 1500-talets senare del då fisket slog fel och tillgången på sill minskade. Mollösundsborna skrev 1586 till den danska regeringen och förklarade sin utsatta situation och regeringen svarade med att upplåta kronohemmanet "Nedre Tånga" med Mollön som *betesmark* för mollösundsbornas djur (Rapport Raä och SHM 1980:2 s. 14ff).
Under 1500-1700-talet var de flesta vägar rid- och gångstigar, knappt farbara ens med kärror med två hjul. Först 1840 började man modernisera Bohusläns vägar, men så sent som 1897 antecknades om Mollösund att: ..."*allmän väg till detta betydande fiskeläge saknas ehuru i högsta grad behövlig*"... (Thornblad 1971, s.112).

Genom utredningsområdets södra del löper idag en gångstig som en gång var den gamla vägen till och från Mollösund. Detta var den enda landförbindelse som existerade innan den "nya" landsvägen byggdes runt 1911. Den gamla vägens sträckning finns grovt utritad på en karta över Bohuslän från 1673, den kan anas på skifteskarta från 1784 och är delvis utsatt fram till utmarksgränsen (detaljplane-området) på laga skiftes karta över Nedre Tången från 1889.
Dagens smala gångstig, partiellt stenbelagd och stenkantad, är så vitt vi vet den enda resten av den gamla Mollösundsvägen som inte är sönderbyggd. Delar av vägen är enligt detaljplanekartan tänkt att ingå i det nya bostadsområdets vägnät, anpassad och med ny beläggning.

Utredningens genomförande

Utredningen inleddes med att en okulär besiktning utfördes i området, därefter togs provgropar upp för hand och schakt drogs med hjälp av maskin
Sammanlagt grävdes fem provgropar, 0,5 x 0,5 m stora till ett djup av 0,1 – 0,4 m. Jordarten bestod av sand – finsand, där inte berg tog vid direkt under förnan.
I utredningsområdet drogs sammanlagt åtta schakt mellan fem till åtta m långa och 0,3 – 1,0 m djupa, *se fig 1 samt bil.2.* Samtliga schakt mättes in digitalt med GPS.

Den gamla vägen till Mollösund mättes in med hjälp av GPS och ett stenkantat parti fotograferades. En beskrivning av vägen och rekommendationer på vårdåtgärder är sammanställda av antikvarie Tomas Brandt, Bohusläns museum, *se bil. 3.*

Bratö
EDSHULT
Stora Bockholmen
Lilla Bockholmen
Bockholmesund
Tvistarten
Fågelskyddsområde
TÅNGEN
Öv Tången
Väst Tången
Fiskeviks holmen
Fågelskyddsområde
Skeppholmen
Nos Johannas kjortel
MOLLÖSUND
Tångesund
Röd
LYR-RÖD
Tyttebergen
TEGNEBY
Barkedal
Ned Tången
Brevik
TÅNGEN
MOLLÖSUND
Knackebergen
Tjocka Svartskär
Karlsholmen
Ång
Mollön
Mollösund
Otterholmen
TEGNEBY ÅNG
MOLLÖN
Mollö ängar
Kapten
Gulskär
Svenskär
Havrebaden
Söron
Björken
Äckerö
Kobehällskären
Smögholmarna
Dockeskär
L. Blekeskär
Blekeskär
Kråke fjord
Blekeskärs ungar
Libarna
Strömsund
Björholm

Resultat

Samtliga fem provgropar var fyndtomma. I fem utav de åtta schakten förekom slagen flinta, en knacksten och ett par bitar slagen kvarts.
I schakt nr 6 påträffades en märkligt formad sten, som förmodligen är bearbetad, till formen påminner den om en skivyxa, fast tillverkad av bergarten gnejs istället för flinta, *se bil. 1, F9a.*
Resterande två schakt var fyndtomma.
I schakt nr 1 framkom två anläggningar: en härdrest (A1) och en koncentration av skärvsten blandat med sot och kol (A2), *se bil. 2 samt fig. 1.*

De anläggnings- och fyndförande schakten ligger inom ett 100 x 250 m stort område på en nivå av 10-20 m.ö.h. Utifrån topografin att döma verkar det röra sig om två skilda förhistoriska boplatsytor. Dels en mindre boplatsyta på ungefär 40 x 50 m, belägen mellan två bergsklackar, invid en mindre vattensamling. Här framkom i schakt 7 en knacksten, samt flint- och kvartsavslag.
Den andra större boplatsytan utgörs av en ca 100 x 150 m stor yta som avgränsas av berg i väst och en kraftig sluttning ned mot Tångesund i öst. Här påträffades två anläggningar i schakt 1, en härdrest samt en koncentration av skärvsten med sot och kol (A1 + A2). Fynden bestod av flintavslag, *se bil.1.*

Den mindre boplatsytan skulle kunna ha utgjort en tillfälligt vald plats för tillverkning av flint- och kvartsredskap vid jakt/fångst/insamling, medan den större boplatsytan österut mot sundet skulle kunna ha varit utnyttjad vid upprepade jakt- och fångsttillfällen eller vara en boplats av mer permanent karaktär. Båda platserna har ett strandnära men ändå skyddat läge.

Tidsställningen på boplatserna är svår att avgöra men utifrån landhöjningen i området kan det handla om allt från yngre stenålder till järnålder. Fyndmaterialet ger inte heller någon större ledtråd. Inga redskap påträffades (förutom knackstenen) och många avslag är stora och grovt tillhuggna, med delar av cortex-ytan kvar. En hel del flinta är också svallad.
Av den gamla vägen till Mollösund visade sig den södra delen inom planområdet vara välbehållen, men bitvis igenväxt och något svårframkomlig. Den norra delen var vid utredningstillfället redan sönderkörd och kunde inte längre urskiljas.

Bedömning och åtgärdsförslag

Bohusläns museum bedömer att det inom skrafferat område, (*se fig 1)* på nordöstra delen av detaljplaneområdet för Tången S:1 finns två fornlämningar, i form av två boplatser utan synlig anläggning. Datering: yngre stenålder – järnålder.

Inom detta område bör en arkeologisk förundersökning genomföras för att utröna fornlämningarnas art och omfattning.
Alla slag av markarbete inom detta område kräver länsstyrelsens tillstånd.

Bohusläns museum anser även att resterna av den gamla vägen till Mollösunds samhälle bör bibehållas i befintligt skick, d v s till sin nuvarande sträckning och konstruktion samt att den bör säkras i detaljplanens genomförandeskede, *se vidare bilaga 3.*

Uddevalla den 28 augusti 2000

Ingela Lundin
antikvarie

Källförteckning

Janzén A./Lindroth Hj.	*1940*	*Ortnamn i Orust västra härad.* *Ur Ortnamnen i Göteborgs och Bohuslän Bd VIII.*
Danielsson R, Hammar L-E, von Haslingen B.	*1980*	*Mollösund – bebyggelseinventering av ett fiskeläge* Rapport 1980:2. *Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer*
Thornblad L.	*1971*	*Mollösund – Ur ett gammalt fiskeläges historia* *Konstindustriskolan i Göteborg.*

Administrativa uppgifter

Dnr Lst:	220-27214-2000
Dnr BM:	193/00K
Projektnr:	874
Fastighet:	Tången S:1
Socken:	Mollösund
Kommun:	Orust
Län:	Västra Götaland
Landskap:	Bohuslän
Ekonomisk karta:	7099
Koordinater:	x: 6447.5 y: 1245.25
Koordinatsystem:	RT90 2,5 gon V
M ö h:	10 - 20 m
Uppdragsgivare:	Ellös Fastighets AB, c/o Hjuvik AB, Bengt Westin, Lilla Bommen 1, 411 04 Göteborg.
Ansvarig institution	Bohusläns museum
Fältansvarig:	Ingela Lundin
Fältpersonal:	Ingela Lundin, Stig Swedberg, samt Tomas Brandt
Fältarbetstid:	22/8 2000 (en dag)
Maskintid:	8
Redigering och layout	Annelie Isacsson
Renritning	Anette Olsson
Fyndnummer:	UM 28932

Fig. 1

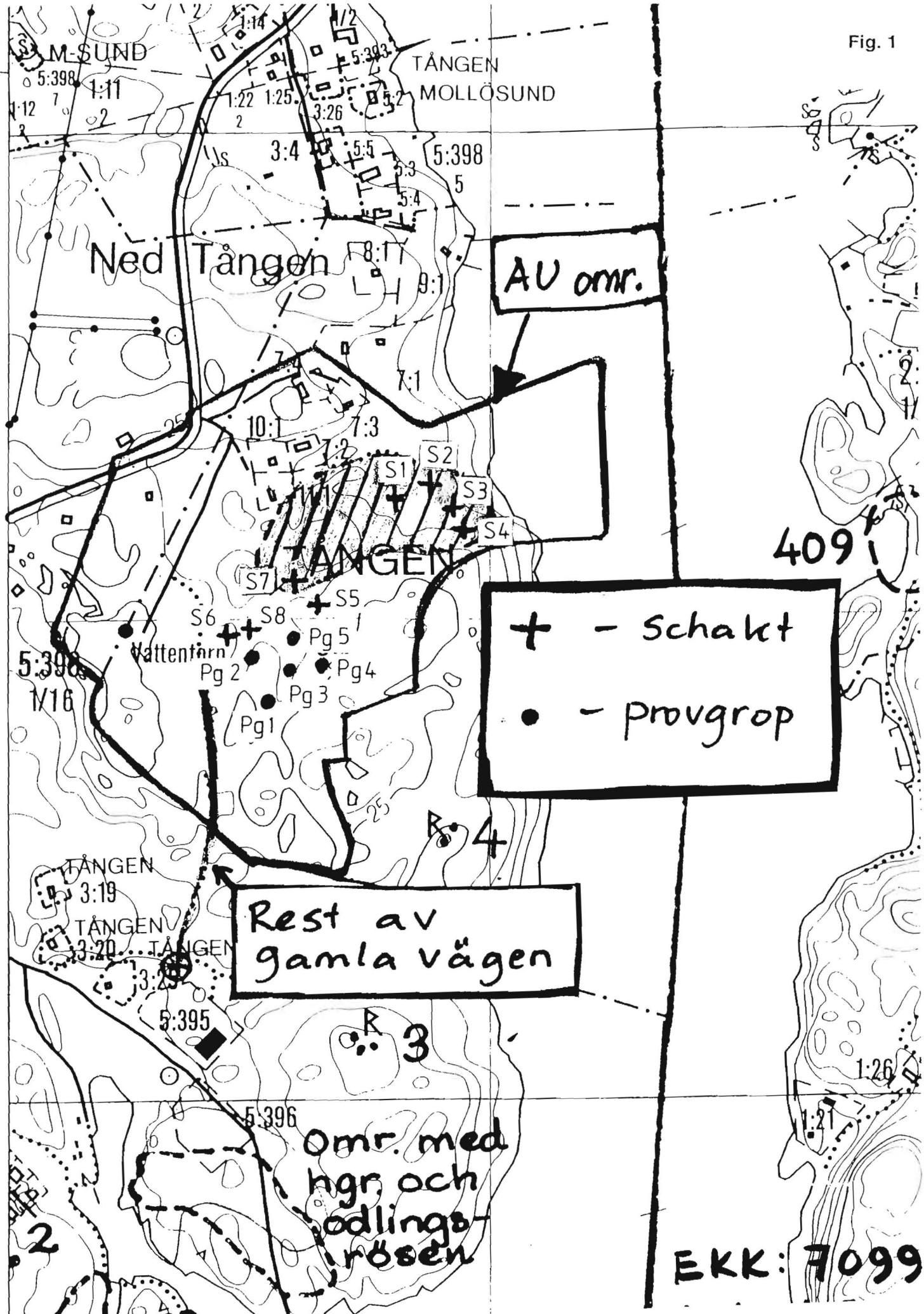
58°
05'
48
M-SUND
TÅNGEN
MOLLÖSUND
Ned Tångeh
AV omr.
TÅNGEN
409
+ - Schakt
• - Provgrop
Vattentorn
Pg 1
Pg 2
Pg 3
Pg 4
Pg 5
S1
S2
S3
S4
S5
S6
S7
S8
Rest av gamla vägen
TÅNGEN
3:19
TÅNGEN
3:20
TÅNGEN
3:21
5:395
5:396
5:398
Omr. med hgr och odlingsrösen
EKK: 7099
MOLLÖSUND

Fyndlista för AU Tången S:1, Mollösund sn, Orust kn. UM 28932

Fnr	Enhet	Lager	Sakord	Antal	Material	Vikt gr	Anmärkning
1a	S1	sand	avslag	3	flinta	6,2	
1b	S1	sand	spån	1	flinta	2,0	
1c	S1	sand	övrigt slagen	2	flinta	55,2	svallade
1d	S1	sand	övrigt slagen	1	kvarts	22,0	
2a	ytpl.S1/S 2	sand	avslag	1	flinta	36,9	
2b	ytpl.S1/S 2	sand	splitter	1	flinta	1,3	svallad
3a	S2	sand	avslag	3	flinta	160,5	från samma flintbit
3b	S2	sand	avslag?	1	flinta	2,9	bränt/krackelerat
3c	S2	sand	övrigt slagen	9	flinta	56,4	svallat
4a	S2	sand	övrigt slagen	3	flinta	13,2	0,5 m djup
5a	S3	sand	avslag	3	flinta	204,3	2 stora avslag
5b	S3	sand	avslag	2	flinta	9,0	svallade
5c	S3	sand	övrigt slagen	2	flinta	146,3	varav 1 svallad
5d	S3	sand	splitter	4	flinta	2,2	
6a	ytpl.S3/S 4	sand	avslag	2	flinta	122,5	
6b	ytpl.S3/S 4	sand	spån	1	flinta	14,8	svallat
6c	ytpl.S3/S 4	sand	övrigt slagen	2	flinta	46,0	varav en svallad

Bilaga 1

Fyndlista för AU Tången S:1, Mollösund sn, Orust kn. UM 28932

7a	S4	sand/morän	avslag	1	flinta	5,9	
7b	S4	sand/morän	spån	1	flinta	8,3	
7c	S4	sand/morän	övrigt slagen	2	flinta	8,6	varav en svallad
8a	S7	sand	avslag	4	flinta	92,4	varav två krackelerat i mindre bitar
8b	S7	sand	spån	1	flinta	2,4	
8c	S7	sand	splitter	3	flinta	2,8	Varav ett svallat
8d	S7	sand	övrigt slagen	5	kvarts	75,7	
8e	S7	sand	knacksten	1	bergart	440,8	
9a	S6	Sand	Skivyxlikn. Sten?	1	bergart	86,8	
					Summa	1625,4	

Schaktbeskrivning

Schakt 1: (4,0 m långt & 1,0 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj
2 Silt 0,2 m
3 Grusig silt, (upp till 0,05 m stora stenar)

Anläggningsbeskrivning:
I lager 2 framkom två anläggningar:
A1, en härd (oval, ca 0,55 x 0,4 m diam. samt 0,15 m djup, fyllning bestående av sotig silt och kolbitar),
A2, en koncentration av skärvsten och kol, (oregelbunden, ca 0,4 m i diam. Samt 0,15 m djup). **A2** framkom under en rot vilken förmodligen har skadat anläggningen ytterligare.

Fynd: Förekom i den övre delen av lager 2 (till 0,1 m djup).

Schakt 2: (4,0 m långt & 0,7 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj
2 Silt 0,15 m
3 Grusig silt 0,05 m
4 Sand 0,2 m
5 Grusig silt
Fynd: Flintan kom i lager 2, 4 och 5.

Schakt 3: (8,0 m långt & 0,7 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj
2 Silt 0,1 m
3 Grusig silt. Grövre grus längre ner. I norra delen av schaktet framkom berg.
Fynd: Flintan uppträdde i lager 2 och 3, framförallt i den södra delen av schaktet.

Schakt 4: (5,0 m långt & 0,15 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj (delvis borttagen).
2 Silt (bland stenblock) 0,07 m
3 Siltigt grus och delvis berg till botten
Fynd: I lager 2 påträffades 3 slagna flintor

Schakt 5: (5,0 m långt & 0,2 m djupt)
Lager: 1 Skogsförna 0,1 m tj
2 Silt 0,1
Fyndtomt

Schakt 6: (3,0 m långt & 0,3 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj
2 Silt 0,1 m
3 Lera
Fynd: En sten, bergart, ev. bearbetad

Schakt 7: (7,0 m långt & 0,25 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj
2 Sand, mörkgrå 0,1 m
3 Sand, ljusgrå 0,1 m
Fynd: Förekommer direkt under förnan i lager 2.

Schakt 8: (4,0 m långt & 0,4 m djupt).
Lager: 1 Skogsförna 0,05 m tj
2 Silt 0,05 m
3 Sandig silt. Berg framkom bitvis.
Fyndtomt

Gamla vägen till Mollösund

Genom planområdet och ytterligare något hundratal meter söderut går en gammal vägsträckning. Den har anslutit till körvägen mot vattentornet knappt 100 m norr om vattentornet. Den befintliga körvägen är, från denna anslutning och upp till nuvarande bilväg till Mollösund, förmodligen anlagd på *den gamla vägen*. I söder delar den gamla vägen upp sig, och en sträckning går rakt österut till en liten vik, medan den egentliga *Gamla vägen* går västerut, passerar några hus och ansluter till den körväg som leder till östra sidan av Lerviks-hamnen. Denna körväg heter än idag "Gamla vägen", åtminstone den första delen av vägen.

Gamla vägen inom planområdet är vad vi idag uppfattar som gångstig, kanske 20-30 cm bred. Det är dock möjligt att den varit något bredare ursprungligen, men den är nu igenväxt med bestånd av olika busksnår som exempelvis björnbär, liksom rönnbär, tall och björk. Den kan aldrig ha varit körbar med vagn. Vägen används för promenader idag och hålls därför någorlunda öppen. Den nordligaste delen, d v s från ungefär i jämnhöjd med vattentornet, var vid undersökningstillfället inte längre urskiljbar på grund av de trädfällnings- och markarbeten som påbörjats.

Vägen går i huvudsak i en inte allt för djup sprickdal som har nästan rakt nord-sydlig riktning. Där vägen sedan förgrenar sig har den svängt i nästan rät vinkel och sedan gått rakt västerut mot samhället.

Vägen går ömsom över berg i dagen och ömsom på mjukare botten i sprickdalgången. Många avsnitt över mjukare botten är förstärkta med skärvsten och möjligen också något litet grus, medan andra avsnitt går över gräs eller förna. Det är inte otänkbart att det under gräs och förna också finns skärvstenspackning, vilken med åren blivit överväxt. Skärvstenen härrör inte från sprängningsarbeten, och det är inte heller rund klappersten (något som finns bl a strax sydost om vattentornet) utan är oregelbunden sten med någon lite flatare yta, vilken lagts uppåt.

Vägen var enda landkommunikation till Mollösund fram till 1911, då nuvarande väg byggdes.

Rekommendation

Vägens sträckning bör säkras i detaljplanens genomförandeskede. Detta skulle i såfall vara i linje med hur man har arbetat med stigar och småvägar inom detaljplanen inne i själva samhället Mollösund för några år sedan.

Den nordligaste delen av vägen får idag betraktas som förstörd och här är det enbart sträckningen som kan bevaras. Exploateringen görs så att den inte hamnar i det som skall bli tomtmark.

Den kvarvarande större södra delen bör bevaras såväl till sträckning som till sin konstruktion. Den har idag funktion som promenadstig och bör få fortsätta som detta. Den fortsätter även utanför planområdet och om man inte tog tillvara denna väg som skulle det innebära att man skar av ett promenadstråk.

Vägen bör bibehållas i befintligt skick. Vägen skall alltså inte "förbättras" i den meningen att man t ex breddar och grusar upp den. Den stenpacknings om finns där idag är autentisk och så få ändringar som möjligt bör göras. Möjligen kan en glesning av de träd och buskage som växer på vägen göras, liksom en försiktig reparation av de avsnitt som är på väg att spolas ur. Reparation och underhåll av stenpackning bör göras med samma typ av sten som tidigare och med samma läggningssätt.

Den som genom detaljplanen eventuellt blir huvudman för vägen bör ges instruktioner om ovanstående förhållningssätt. Något parti med skärvsten tas tillvara vid utbyggnaden av området för framtida underhåll.

Tomas Brandt
antikvarie